

ԳԻՏԱԿԱՆ ՈՃԸ ԵՎ ՆՐԱ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

ՍԵՐԳԵՅ ԱՔՐԱՀԱՄՏԱՆ

Գրական լեզուն, որպես տվյալ լեզվի մշակված ու ամենակատարյալ որակ, համաժամանակյա կտրվածքով միասնական է և հակադրվում է, մի կողմից, բարբառներին, մյուս կողմից, գրական լեզվի նախորդ փուլին (կամ փուլերին)։ Սակայն խոսքային մակարդակում գրական լեզուն ունի իր տարբերակները՝ գործառական ոճերը։ Ընդունված է տարբերել հինգ գործառական ոճ՝ գիտական, պաշտոնական (կամ վարչագործարարական, պաշտոնական-գրասենյակային), հրապարակախոսական, գեղարվեստական, առօրյա (կամ առօրյա-խոսակցական, ժողովրդախոսակցական)։

Գործառական ոճերն առաջանում են արտալեզվական այնպիսի հիմքի վրա, ինչպիսիք են մարդկային գործունեության տարբեր ոլորտները, որոնցից յուրաքանչյուրն ունի իր լեզվաոճական ընդհանուր բնույթը, որ ձևավորվում է համապատասխան ոճական միջոցներով։ «Ոլորտ» բառն այստեղ պետք է նկատի ունենալ լայն առումով։ Այսպես, դիվանագիտությունը, դատաբանությունը, գրասենյակային ծառայությունը որոշ առումով գործունեության տարբեր բնագավառներ են, տարբեր ոլորտներ, բայց լայն առումով դրանք մտնում են մարդկային գործունեության պաշտոնական ոլորտի մեջ, որի գործառական ընդհանուր հատկանիշը իրավական հարաբերությունների (պետությունների, տվյալ պետության և նրա քաղաքացիների, տվյալ կազմակերպության և նրա անդամների և այլն) կարգավորումն է։ Նշված գործառությունից բխում է պաշտոնական ոճի գրական խիստ նորմատիվությունը, լեզվական միջոցների միանշանակությունը, այլըմբռնման բացառումը։ Եվ այսպես, գործառական ոճի հատկանիշները համապատասխանում են տվյալ ոճի էությունը, վերջինս էլ պայմանավորված է մարդկային գործունեության տվյալ ոլորտի բնույթով, նրա նպատակով, խնդիրներով։

Գիտական ոճի բնութագրական հատկանիշները պայմանավորված են դիտական ոլորտում հաղորդակցման խնդիրներով և գիտական մտածողության եղանակով։ Գիտական ոճի քնորոշ հատկանիշներն են համարվում ընդհանրականությունը, նորմատիվությունը, ճշգրտությունը, շեշտված տրամաբանականությունը¹։ Այս հատկանիշներն իրենց հերթին ներքին կապի մեջ են՝ պայմանավորված գիտական խոսքին առաջադրվող պահանջով, և լեզվականորեն իրացվում են բառական ու քերականական միջոցների ներդաշնակ ամբողջությամբ։ Եթե հասկացությունը, դատողությունն առհասարակ մարդկային մտածողության պարտադիր ձևեր են, ապա դրանք իրենց ամենաբնորոշ արտահայտությունն են ունենում ամենից առաջ գիտական խոսքի մեջ։ Եվ դա

¹ Տե՛ս, օրինակ Մ. Н. Кожина, Сопоставительное изучение научного стиля и некоторые тенденции его развития в период научно-технической литературы («Язык и стиль научной литературы», М., 1977, с. 7).

հասկանալի է, որովհետև գիտական խոսքը պետք է աչքի ընկնի համոզու-
թյամբ ու տրամաբանականությամբ: Քանի որ գիտության նպատակը օրինա-
չափությունների բացահայտումն է, այդ պատճառով էլ ընդհանրականությունն
ու վերացականությունը դառնում են գիտական ոճի բնորոշ գծեր:

Գործառական ամեն մի ոճի, տվյալ դեպքում գիտական ոճի, բնու-
թագրման կապակցությամբ պետք է նկատի ունենալ հետևյալը: Քանի որ
գործառական ոճերը միեւնույն գրական լեզվի կիրառական տարբերակներն
են, այդ պատճառով էլ, ոճական տարբերություններով հանդերձ, նրանց միջև,
բնականաբար, կան նաև էական ընդհանրություններ: Շատ հատկանիշներ,
որոնք դիտվում են որպես գիտական ոճի յուրահատկություն, այս կամ այն
չափով կարող են հանդես գալ նաև այլ ոճում կամ ոճերում: Ուրեմն, նման
դեպքերում խոսք կարող է լինել բնորոշի և ոչ բնորոշի, օրինաչափականի
և ոչ օրինաչափականի մասին: Այնուհետև. գիտական ոճը բնութագրելիս, որ-
պես կանոն, նկատի ունենք ոճի ժողովրդական հայտնությունը և ոչ թե, այսպես
ասած, հզորային դրսևորումները, որոնց դեպքում այն շփման կետեր է հան-
դես բերում այլ ոճերի հետ:

Գիտական ոճի ընդհանրականությունը դրսևորվում է ամենից առաջ
նրանում, որ բուն գիտական խոսքում բառը սովորաբար անվանում է ոչ թե
այս կամ այն մասնավոր առարկան, երևույթը, այլ դրանք ընդհանրապես:
Օրինակ՝ «Մառդու ծագումը տեղի է ունեցել շուրջ մեկ միլիոն տարի առաջ:
Սկիզբ առնելով ճախամառդուց (մառդուկապիկից), մառդը.... հետզհետե
ձեռք է բերել այսօրվա նկարագիրը» (ՀԺՊ, ԳԱ): «Քիմիան ուսումնասիրում է
էլեմենտների ատոմները և նրանց միացությունները՝ մոլեկուլները» (Դաս.)²:
«Կադմու բնափայտն ունի մեծ ամրություն, դիմացկունություն» (ՀՄՀ): Այս
նախադասություններում, բնականաբար, խոսքը վերաբերում է ոչ թե այս
կամ այն մարդուն, նախամարդուն, ատոմին, կադմուն և այլն, այլ առհասա-
րակ մարդուն, նախամարդուն, ատոմին, կադմուն և այլն:

Գիտական ոճի վերոհիշյալ հատկանիշները մարմնավորվում են հատկա-
պես գիտական տերմինաբանությամբ, որով հագեցված է լինում գիտական
խոսքը: Տերմիններն ընդհանրական բնույթ ու միանշանակ արժեք ունեն
և իրենց այդ հատկանիշներն էլ հաղորդում են գիտական խոսքին՝ նպաստե-
լով նրա ընդհանրականությանն ու միանշանակությանը: Իհարկե, գիտության
յուրաքանչյուր բնագավառ ունի իր տերմինային համակարգը (տերմինային
կազմը): Օրինակ՝ ազոտաթթու, գազաանալիզատոր և այլն (ֆիլիա), բաժա-
նարար, կոտորակ, քանորդ, թերեմ, հայտարար, արտադրյալ, ածանցյալ,
դիֆերենցիալ և այլն (մաթեմատիկա), բալլադ, բանաստեղծություն, գազել,
նովել, պիես, սոնետ, հանգ, սյուժե, քառյակ և այլն (գրականագիտություն)
և այլն: Սակայն գիտության տարբեր բնագավառների տերմինային կազմի
տարբերությունները չեն խանգարում, որ գիտական տերմինաբանությամբ
հագեցվածությունն ընդհանրապես համարվի գիտական ոճի բնորոշ հատկա-
նիշ, քանի որ տերմինաբանությունն առհասարակ գիտական խոսքի անհրա-
ժեշտ ու պարտադիր բաղադրիչ է, և դա բխում է այդ ոճի էությունից:

² Դաս. (դասագիրք) նշումով օրինակները թաղել ենք ուսանողների հայերեն թարգմանված
դասագրքերից (քիմիայի, մաթեմատիկայի, աստղագիտության): Բնագրային ընդգծումները մերն են:

Անշուշտ, կան տերմիններ, որոնք հատուկ են գիտական ոճին ընդհանրապես և գործածվում են այդ ոճի տարբեր ենթաոճերում (գիտության տարբեր բնագավառներում)։ Ինչպես՝ մեթոդ, համակարգ, կաղապար, ոճ և այլն։

Գիտական ոճին հատուկ են համագործածական բառերի տերմինային արժեքով կիրառությունները։ Այդպիսի բառերը գիտական խոսքում հանդես են գալիս միանշանակ, ընդհանրական իմաստով, մինչդեռ գեղարվեստական, առօրյա ոճերում դրանք կարող են գործածվել մասնավոր, իսկ հաճախ էլ փոխաբերական իմաստով։ Դա հստակորեն երևում է հետևյալ բառերի տերմինային ու համագործածական կիրառությունների համեմատությունից։

Աչք

«Աչքը գտնվում է գանգի ակնակապիճում (աչքի խոռոչում), որի ոսկորներից գնդաձև աչքի խնձորի արտաքին մակերեսին են մոտենում աչքը շրջապատող մկանները» (Դաս.)։

«Նրանք բոլորն էլ թիկնավետ էին, ...կապույտ աչքերով» (ԱԻ)։ «Այս քաղաքը աշխարհի աչքն է» (Ն. տ.)։ «Մութ աչքերդ մեղմ փակիր» (ՎՏ)։ «Քո աչքերի դեմ՝ իմ աչքերը կույր» (Ն. տ.)։ «Տեսնում է, բայց աչքերին չի հավատում» (ՀԹ)։

Անտառ

«Անտառ—երկրի բուսածածկույթի հիմնական տեսակ.... Անտառում գլխավոր դերը պատկանում է ծառատեսակներին ու թփերին։ Անտառ կազմող բույսերն աճում են համատեղ, ազդում միմյանց վրա» (ՀՄՀ)։

«Անտառը սկսեց զարթնել» (ՀԹ)։ «Հրացանի ձայնից անտառը որոտաց» (Ն. տ.)։

Ինչպես երևում է բերված օրինակներից, գիտական ոճում գործածված եզակի թվով գոյականը ոչ թե եզակի առարկա է ցույց տալիս, այլ տվյալ առարկան ընդհանրապես, դրսևորում հավաքականության իմաստ։

Տերմին գոյականի հոգնակի թիվը ևս գիտական ոճում սովորաբար ունենում է հավաքականության իմաստ, հանդես է գալիս որպես հավաքական հասկացություն։ Ինչպես՝ «Անտառները լինում են արևադարձային մշտադալար, ...առեղնատերև, տերևաթափ և այլն» (ՀՄՀ)։ Գիտական խոսքում հոգնակի թվի հավաքական իմաստի մատին են խոսում այն փաստերը, որ հաճախ նույն խոսքում գոյականի հոգնակին և համապատասխան հավաքական ձևը գործածվում են փոխափոխ, որպես համանիշ ձևեր։ Օրինակ՝ «Ձգտելով կանխել ապստամբական շարժումները Երևանում» (ՀԹ, ԵՀ)։ «Իր կյանքը, գոյությունը և պատիվը պահպանելու համար Երևանում ապստամբությունը փորձեց կատարել ազատվելու թուրքական տիրապետության ծանր լծից» (Ն. տ.)։

Գիտական ոճի ընդհանրականությունն ու վերացականությունը նպաստում է նաև բայանունների, վերացական գոյականների առատ, երբեմն շատ հագեցված գործածությունը: Ինչպես՝ առկայություն, առնչակցություն, արտադատում, արտանետում, արտացոլում, անցողականություն, գիտականություն, գործառություն, դիտողականություն, հակասականություն, կենսագործունեություն, հաջորդականություն, հարաբերակցություն, մոտավորություն, տարրալուծում, ստորակարգություն, վերաբերություն և այլն: Հրապարակախոսական ոճի որոշ ենթաոճերում ևս այսպիսի բառերի գործածությունը զգալի չափերի է հասնում, բայց շունի գիտական ոճին հատուկ հագեցվածությունը:

Գիտական ոճի ընդհանրական բնույթի ձևավորման հարցում որոշ դեր կատարում են համապատասխան իմաստ ունեցող բառերն ու բառակապակցությունները, որոնցով շեշտվում է տվյալ երևույթի ընդհանրականությունը, նշվում վերջինիս աստիճանը: Այդպիսիք են՝ ընդհանրապես, առհասարակ, որպես կանոն, ընդհանուր առմամբ, սովորաբար և այլն: Օրինակ՝ «Բառ-մասնիկները տարբերվում են եղանակական բառերից, որոնք սովորաբար կապվում են դիմավոր բայերի և ընդհանրապես նախադասության հետ» (ԳՋ): Ջերմային երևույթները, որպես կանոն, կապված են մարմինների տաքացման ու հովացման... հետ» (Դաս.): Նշված և նման բառերն ու բառակապակցությունները գործածվում են նաև հրապարակախոսական ոճում, բայց պակաս հաճախականությամբ: Այս և նման բառերից ու բառակապակցություններից շատերը, նշելով երևույթի ընդհանրականության աստիճանը և դրանով իսկ շեշտելով տվյալ երևույթի օրինաչափականությունը, միաժամանակ չեն բացառում ու, թերևս, հուշում են նաև ոչ օրինաչափական փաստերի հնարավորությունը:

Ընդհանրականությունը գիտական խոսքի հատկանիշ համարելուց չի կարելի ենթադրել, թե դրանով ժխտվում է գիտական խոսքում մասնավոր իրողությունների քննության փաստը: Ուժի մեջ ընդհանուրի ու մասնավորի հարաբերակցության հարցում էական դեր են կատարում այնպիսի արտալեզվական գործոններ, ինչպիսիք են գիտական ոճի տարբեր ենթաոճերի, ժանրերի ուսումնասիրության օբյեկտիվ բնույթը և խոսքի նպատակը: Անշուշտ, ոճական ընդհանրական միջոցների գործածության տարբեր հնարավորություններ է ընձեռում, ասենք, մաթեմատիկական որևէ օրինաչափության և պատմական որևէ իրադարձության գիտական քննությունը: Գիտությունների մեծ մասում մասնավոր փաստերը, համապատասխան ոճական միջոցներով, ներկայացվում են որպես գիտական օրինաչափությունների հաստատման միջոց: Ըստ որում, պետք է նկատի ունենալ, որ ընդհանրականության բնույթը և ծավալային ընդգրկումը տարբեր են գիտության տարբեր բնագավառներում:

Գիտական ոճին հատուկ է անվանական բառակապակցություններով հագեցված լինելը, որոնք կամ տերմիններ են, կամ տերմիններին հարող կապակցություններ: Օրինակ՝ գիտական կանխատեսում, զգայական իմացություն, պատմության մատերիալիստական ըմբռնում, քանակական փոփոխություններից որակականին անցնելու օրինք, աշխարհի գիտական պատկերի ստեղծում, մտածողության տրամաբանական կառուցվածք (փիլիսոփայություն 3—2

թյուն). գումարն արտադրյալի վերածելու բանաձև, իրական թվերի հիմնական հատկանիշներ, եռանկյունաչափական ֆունկցիաների արժեքներ, նվազող անվերջ երկրաչափական պրոգրեսիա, թույլատրելի արժեքների բազմության որոշումը անհավասարությունների միջոցով (մաթեմատիկա). սահմանային ածխաջրածինների հոմոլոգ շարք, խառը ֆունկցիաներ ունեցող միացություններ, հոմոլոգիական շարքերի միացությունների ֆիզիկական հատկություններ, օրգանական միացությունների կառուցվածքի էլեկտրոնային սխեմա (ֆիմիա) և այլն: Գիտական հասկացությունների արտահայտման այսպիսի միօրինակ կառույցները, որոնց քանակը շատ մեծ է գիտության ամեն մի բնագավառում, գործածվելով մեծ հաճախականությամբ, խոսքին համապատասխան գիտական երանգավորում են տալիս ու ապահովում գիտական ինֆորմացիայի ճշգրիտ ու միանշանակ հաղորդումն ու ընկալումը: Եթե նկատի ունենանք անվանական տերմինների առատ գործածությունը, բայանունների լայն ծավալումը, անվանական բառակապակցությունների մեծ քանակությունը, ապա վստահորեն կարելի է ասել, որ գիտական ոճի մեջ գոյականական և առհասարակ անվանական շերտը շատ մեծ կշիռ ունի թե՛ նույն ոճի մյուս շերտերի, և թե՛ մյուս (հատկապես՝ գեղարվեստական, առօրյա)՝ ոճերի անվանական շերտի համեմատությամբ:

Գիտական ոճի ընդհանրական բնույթն ապահովվում է նաև քերականական միջոցներով: Դրանցից են հատկապես միակազմ դիմավոր ընդհանրական նախադասությունները, որոնց արտահայտած գործողությունը վերագրվում է ընդհանուրին: Օրինակ՝ «Մաթեմատիկական մեծությունները նշանակում են տառերով» (ՎՄ): «Փոփոխական անվանում են այն մեծությունը, որը...» (Ն. տ.): «Այս հարաբերությունը կիրառում են ամենատարբեր հաշվարկումների համար» (Դաս.):

Գործողության ընդհանրականության արտահայտման մի այլ միջոց է բայի (դիմավոր բայի դեպքում նաև նախադասության) կրավորական կառուցվածքը, որով թուլացվում է գործողություն կատարողի դիմային վերաբերությունը, ու դրանով իսկ ուժեղացվում է ընդհանրականության իմաստը: Օրինակ՝ «Օ թիվը... իրավամբ համարվում է (հմտ. համարում են—Ս. Ա.) անվերջ զրո» (ՎՄ): Հաճախ ընդհանրականության դրսևորման բայական նշված երկու եղանակները համատեղվում են կից նախադասությունների կամ նույնիսկ նույն նախադասության մեջ: Օրինակ՝ «Ռեակցիան կիրառվում է երկվալենտ մանգանը որոշելու համար. այդ նպատակով ստեղծում են չեզոքին մոտիկ միջավայր» (Դաս.): «Տիտրումը կատարվում է սովորական եղանակով, բայց գունավոր ինդուկտորի փոխարեն կիրառում են այս կամ այն սարքը» (Ն. տ.):

Գործողության ընդհանրականությունն արտահայտվում է նաև բաղադրյալ ստորոգյալների միջոցով. պետք է (անհրաժեշտ է, կարելի է), դարձնել (լուծել, վերլուծել, բաժանել, կիրառել վերածել) և այլն: Օրինակ՝ «Աստիճանային ֆունկցիայի ածանցյալն ըստ հիմքի գտնելու համար պետք է աստիճանացույցը բազմապատկել (հմտ. աստիճանացույցը բազմապատկում են—Ս. Ա.) հիմքի մեկ միավորով պակաս աստիճանով» (ՎՄ): Հմտ. «Դրանից խուսափելու համար... լուծույթի մեջ մտցնում են մի քիչ թղթի զանգված» (Դաս.):

Նախադասության կրավորական կառուցվածքը գործածվում է նաև այն դեպքում, երբ անհրաժեշտ է արտահայտել, նշել ուսումնասիրումը, կատարումը (կատարածը) և ոչ թե հատկապես ուսումնասիրողին, կատարողին: Ոճական այս միջոցով ընթերցողի (ունկնդրի) ուշադրությունը հրավիրվում է տվյալ գիտական խոսքի առավել կարևոր կողմի՝ բուն երևույթի վրա: Օրինակ՝ «Մինչ այժմ դասակարգվել են մեկ միլիոնից ավելի աստղերի սպեկտրներ» (ՀՄՀ): «Մշակվել են նաև աստղային զանգվածների հավասարակշռության վիճակների հաշվառման ընդհանուր մեթոդները» (ն. տ.): Սրանով և այլ միջոցներով թուլացվում է գործողություն կատարողի դիմային առարկայական վերաբերությունը, որը գիտական ոճի հատկանիշներից մեկն է՝ դարձյալ վերջին հաշվով կապված նրա ընդհանրացնող բնույթի հետ: Այդ նույն նպատակի համար գործածվում են (բացի կրավորական կառուցվածքից) նաև ներգործական կառուցվածքով նախադասություններ, որոնցում հետադրություն ցույց տվող գործողությունն արտահայտվում է ոչ թե դիմավոր բայով, այլ բայանունով: Եթե այս և նախորդ դեպքերում անհրաժեշտ է նշել, տվյալ գիտական հետազոտություն կատարողին, ապա այն սովորաբար տրվում է փակագծի մեջ: Օրինակ՝ «Մոլորակների ռեֆլեքի առանձնահատկությունների ու նրանց պատման օրենքների մասին և որոշ այլ տեղեկություններ են մեզ տրամադրում ռադիոլուկացիոն դիտումները (Վ. Կոտելնիկով (ՄՍՀՄ) և ուրիշներ» (ՀՄՀ):

Գիտական ոճի ընդհանրական բնույթի ձևավորմանը ծառայում է բայի ժամանակների որոշակի ընտրությունը: Բայի ժամանակներից ընդհանրականության արժեքով գործածվում է ամենից առաջ սահմանական եղանակի ներկա ժամանակը, այն էլ ընդհանրական ներկան (որի ժամանակային ընդհանրականությունը ոմանք դիտում են որպես անժամանականություն): Օրինակ՝ «Անհրաժեշտությունը բխում է երևույթների ներքին էությունից» (ՀՄՀ): «Անողնաշարավորներն ապրում են քաղցրահամ ջրերում, ծովերում, հողի շերտերում և այլն» (ն. տ.): «Բառավերջում հնչյունների արտաբերությունը քաղաքում է» (ՀՀ): Գիտական ոճի բնույթով է պայմանավորված այն երևույթը, որ պատմական ներկայի գործածությունը ոճական պատկերավորություն չի ստեղծում, ի տարբերություն գեղարվեստական ոճի: Օրինակ՝ «Մ. թ. ա. 7-րդ դարի վերջին նշված երկրները միավորվում են մեղացիների հետ և համատեղ հարվածներով կոծաղվում նախ Ասորեստանը, ապա և Ուրարտուն: Արմե-Շուպրիան առաջատար տեղ է գրավում Հայկական Տավրոսից հարավ, Ուրարտուից անջատված երկրների մեջ» (ՀԺՊ, ԳԱ):

Գիտական խոսքում պատկերավորման նշանակություն չունի նաև բայի մի դեմքի փոխարեն մի այլ դեմքի գործածությունը: Այսպես, հեղինակն իր մասին գիտական խոսքի մեջ կարող է խոսել երրորդ դեմքով, այդ թվում նաև անվանաբար: Դա արվում է գիտական տվյալ ամբողջական խոսքի ոճական միասնականության պահպանման նպատակով, և հեղինակը դրանով իրեն դիտում է այն գիտնականների շարքում, որոնց մասին գրում է ինքը: Օրինակ՝ «Ձևաբանության մեջ Զանգվյաճը բառերը բեռնում է ըստ ուղեկցող կարգերի... բացի թվի ու հոլովի կարգերից, նա տարբերում է նաև դասի կարգ» (ԳԶ): «Ձեռնարկում ընդգրկված խնդիրների մեծ մասը ընտրված է գոյություն ունեցող խնդրագրերից, իսկ մնացածը կազմել է հեղինակը» (ԱՔ):

նկատենք, որ հատկապես գեղարվեստական ոճի մեջ քերականական դեմքի այսպիսի փոփոխությունը ծառայում է որպես պատկերավորման միջոց:

Քերականական դեմքի գործածության յուրահատկությունները գիտական խոսքում պայմանավորված են դիտական ոճի ընդհանրական բնույթով: Ինչպես երևաց վերոհիշյալ շարադրանքից ու քերված օրինակներից, գիտական խոսքում մեծ տեղ է գրավում երրորդ դեմքը, որն իր բնույթով ամենավերացականն է և հեշտությամբ է ենթարկվում ապաառարկայացման: Գիտական ոճում գործածության հաճախականության տեսակետից երկրորդ տեղը դրավում է առաջին դեմքը, որը գործածվում է հետազոտողի (խոսողի) դեմքը արտահայտելու համար: Գիտական ոճի ընդհանրական բնույթի տեսակետից ցանկալի է, որ հետազոտողի (խոսողի) դիմային առարկայական վերաբերությունը, ըստ հնարավորին, չշեղվի, նրանում թույլ արտահայտվի դեմքի առարկայականությունը: Այս նպատակով էլ ամենից շատ գործածվում է դերանվան առաջին դեմքի հոգնակի թիվը (գերազանցապես սահմանական եղանակի ներկա ժամանակի հետ): Օրինակ՝ «Մենք ելնում ենք առաջին հայացքից շատ բնական թվացող մի սկզբունքից...» (ԳՁ): «Մենք այստեղ բերում ենք տարրական մաթեմատիկայի մի շարք բանաձևեր» (ՎՍ):

Հեղինակի (խոսողի) դեմքի առարկայական մասնավորումից խուսափելու և խոսքին ընդհանրականության երանգ հաղորդելու միջոցներից է ըղձական եղանակի ապառնիի հոգնակի թվի գործածությունը, որով ներկայացվում են նրա տրամաբանական գործողությունները: Օրինակ՝ «...վերանախ արտահայտության պլանից» (ԳՁ), «...դիտարկենք հետևյալ պայմանական դատողությունները» (ԳԲ), «...գտնենք առաջին և երկրորդ ածանցյալները» (ՎՍ), բազմապատկենք, գումարենք, բերենք (ընդհանուր հայտարարի), կատարենք (հետևյալ գործողությունը), փորձենք (լուծել այլ կերպ), անդրադառնանք (նախորդ հարցին), (բաժանելին) փոփոխենք (Ձ-ով), կազմենք (գրաֆիկը), անցնենք (հաջորդ հարցին), վերլուծենք, ձևակերպենք (սահմանումը), նշանակենք, փոխակերպենք (այս կառույցը), հիմք ընդունենք, հիմքում դնենք, ի մի բերենք և այլն:

Առաջին դեմքի ծավալային ընդգրկումը շատ լայն է ու առաձգական: Նրանով կարող են նշվել, ասենք, տվյալ բնագավառի անձինք առհասարակ: Օրինակ՝ «Քանի դեռ մենք լեզուն փորձում ենք հասկանալ լեզվի միջոցով, կպտտվենք կախարդական շրջանակում և չենք կարողանա ստեղծել ոչ հակասական համակարգ» (ԳՁ): Եթե նկատի ունենանք, որ հիշյալ նախադասությունն ավելի քննադատական, քան նկարագրական արժեք ունի, ապա պարզ կդառնա, որ հեղինակի ես-ը տրամաբանորեն դուրս է այդ մենք-ից: Հմմտ. Քանի դեռ լեզվաբանները լեզուն փորձում են հասկանալ լեզվի միջոցով, կպտտվեն կախարդական շրջանակում և չեն կարողանա ստեղծել ոչ հակասական համակարգ: Սակայն հեղինակն առաջին դեմքի գործածությամբ իրեն ևս մտովի ներառում է այն անձանց մեջ, որոնց քննադատում է, որով և մեղմանում են քննադատությունն ու հակադրությունը: Այսպիսով, քերականական դեմքի նմանօրինակ գործածությամբ հեղինակը ոչ թե ձգտում է հատուկ պատկերավորության, այլ թուլացնում է դեմքի առարկայական վերաբերությունը:

Գիտական ոճում բերականական երկրորդ դեմք գրեթե չի գործածվում, Դա հետևանք է այն բանի, որ երկրորդ դեմքն իր վերաբերությամբ մասնավոր բնույթ ունի և հանդես է գալիս երկխոսության մեջ, մինչդեռ գիտական ոճը մենախոսական բնույթի է և շարադրվում է առանց ուղղակիորեն դիմելու խոսակցին: Այդ իրողությունը համեմատենք գեղարվեստական ոճում երկրորդ դեմքի գործածության հաճախականության հետ: Վ. Տերյանի «Մթնշաղի անուրջներում», Ռ. Իշխանյանի հաշվումներով, դու եզակին գործածված է 198 անգամ⁴, Դա 2,8 անգամով ավելի է, քան բանաստեղծությունների նույն շարքում ամենահաճախակի հանդիպող գոյականի և 5 անգամով ավելի, քան ամենահաճախակի հանդիպող բայի գործածությունը: Դու-ից ավելի շատ գործածված է միայն մեկ բառ՝ ես-ը (258 անգամ): Նշենք, որ դերանվան առաջին դեմքի եզակին գիտական ոճում (հատկապես նրա արդի փուլում) համարյա չի գործածվում⁵, ծթե նկատի ունենանք, որ ամեն մի դերանվան հետ սովորաբար գործածվում է համապատասխան դեմքի բայ, բայց շատ հաճախ բայի հետ դերանուն չի գործածվում, այլ գեղջվում է, ապա պարզ կդառնա, որ բանաստեղծությունների հիշյալ շարքում և առհասարակ գեղարվեստական խոսքում երկրորդ դեմքի բայաձևերն ավելի շատ կլինեն, քան նույն դեմքի դերանունները: Ինչ խոսք, «Մթնշաղի անուրջներին» այդ վիճակագրական տվյալները ճշտորեն չեն կարող ներկայացնել առհասարակ գեղարվեստական ոճի պատկերը, բայց որ բերված թվերը գեղարվեստական ոճի այդ կողմի մասին պատկերացում են տալիս, մասնավորապես ի հակադրություն գիտական ոճի, անվիճելի է: Դերանունների ու բայի դեմքերի գործածության այս հակադիր պատկերը պայմանավորված է գիտական ու գեղարվեստական ոճերի՝ մի շարք առումներով հակադիր բնույթով:

Բերականական երկրորդ դեմքը երբեմն գործածվում է գիտական ոճի գիտահանրամատչելի տարբերակում: Հեղինակը երկրորդ դեմքի գործածությամբ հոգեբանորեն ստեղծում է զրույցի տպավորություն՝ ուժեղացնելու համար իր խոսքի անմիջական ներգործությունը: Երկրորդ դեմք երբեմն գործածվում է նաև դասագրքային գրականության մեջ հանձնարարությունների, առաջադրանքների ձևակերպումներում: Օրինակ՝ Դո՛ւրս գրե՛ք բարդ բառերը և խմբավորե՛ք ըստ տեսակների: Գծե՛ք գրաֆիկը: Կարդացե՛ք... և այլն:

⁴ Ռ. Ա. Իշխանյան, Արեւիհայ բանաստեղծության լեզվի պատմություն, Երևան, 1978, էջ 311:

⁵ Որքան գնում ենք դեպի գիտական ոճի անցյալը, այնքան հեղինակային դեմքի (առաջին դեմք) գործածությունն ավելի զգալի է ու հաճախդեպ: Հմմտ. Ալյա երգերը ես քաժա՜նում եմ երկու խմբի» (Մ. Արեւիյան, Երկեր, հ. Բ, Երևան, 1967, էջ 16): Եւս այս կարծիքը հաստատվում է... (Ն. տ., էջ 27): Մ. Արեւիյանը հաճախ էլ գործածում էր հոգեակի ձևը: Քննվող հարցի պատմական կողմի լուսաբանման տեսակետից ավելորդ չենք համարում զուգահեռել նույնաբնույթ խոսքի համանման փաստերը՝ Հ. Դադբաշյանի, Ս. Մալխասյանի, Է. Աղայանի բառարանների առաջաբանների համանման կառույցները: Հ. Դադբաշյան, Լիակատար բառարան հայերենից ռուսերեն, Թիֆլիս, 1911. «Ձեռնարկելով այս գործին, ես հաճախեցի Է. կրկնակի աշխատանք կատարել: Օգտվել եմ նաև հետեւյալ երկերից: Ս. Մալխասյան, Հայերեն բացատրական բառարան, հ. 1, Երևան, 1945. Եւրե ես այս աշխատանքին ձեռնարկեցի..., այս բանը գիտակցում էի: Բառարանի բառամթերքը ճավա՜նել եմ հետեւյալ գլխավոր աղբյուրներից: Է. Դ. Աղայան, Արդի հայերենի բացատրական բառարան, Երևան, 1976. «Աշխատանքի հենց օկզրից այս հանգամանքը պարզ էր մեզ համար: Մե՛կ օգտագործել եմք բոլոր հայերեն բառարանները»:

Այժմ որոշակի միտում կա երկրորդ դեմքի նշված ձևերի փոխարեն գործածելու բայի անորոշ դերբայի ձևեր: Ինչպես՝ ԴՈՒՐԵ զԲԵՂ բարդ բառերը...., և խմբավորել ըստ տեսակների: Երկրորդ դեմքի ձևերը գործածվում են առավելապես ստորին դասարանների դասագրքերում:

Նախադասության հնչերանգներից գիտական ոճին հատուկ է պատմողականը, ուրեմն և պատմողական նախադասությունը, որն այս ոճի բոլոր ենթաոճերում գործառուղ նախադասության հիմնական տեսակն է: Գրա պատճառն այն է, որ գիտական խոսքը նկարագրական շարադրանքի բնույթ ունի, որին միանգամայն համապատասխանում է պատմողական նախադասության էությունը: Նախադասության երանգային մյուս տեսակների գործածությունը գիտական ոճում իսպառ չի բացառվում: Որոշակի ոճական նպատակադրումով կարող է գործածվել հարցական նախադասությունը: Այս կամ այն միտքը կամ դրույթը ձևակերպելով հարցական նախադասությամբ՝ ընթերցողի ուշադրությունն ավելի ենթ սեեռում առաջադրված խնդրի ու նրա քննության կամ պատասխանի վրա: Օրինակ՝ «Ինչպիսի՞ն պետք է լինի լեզվի ընդհանրական իդեալական կադապարը» (ԳԶ): «Ո՞րն է Թումանյանի և Իսահակյանի դիմագծերի գրական-պատմական արժեքը» (ՀՆԳՊ): Հարցական նախադասության այսպիսի գործածությամբ գիտական խոսքը դառնում է ավելի նպատակային, շարադրանքին հաղորդվում է «աշխուժություն»:

Գիտական ոճում երբեմն գործածվում է հոնտորական հարցումը, որից պատասխանը հասկանալի է լինում, թեև այստեղ, ի տարբերություն գեղարվեստականի, կարող է տրվել հոնտորական հարցի պատասխանը՝ երկիմաստության տեղիք չտալու, մտքի հստակ արտահայտման պահանջով: Օրինակ՝ «Հնարավո՞ր է, որ այսքան կարևոր մի արձանագրության մեջ Հասան Զալալը սխալվեր իր եղբայրներին հիշելիս: Բնա՞վ» (ԲՈՒ): Նախորդ փաստարկումներից, հեղինակի վերաբերմունքից այս հարցն ընկալվում է որպես փխտական իմաստ արտահայտող հոնտորական արտահայտություն, և «Բնա՞վ» պատասխանով պարզապես ավելի է շեշտվում հեղինակի համոզմունքը:

Գիտական ոճին հատուկ է հարաբերական միօրինակությունը: Ի տարբերություն հատկապես գեղարվեստական ոճի, որի համար միօրինակությունը բացառական հատկանիշ է, գիտական խոսքում այն ոչ միայն թույլատրելի է, այլև անհրաժեշտություն (իհարկե, որոշակի սահմաններում), որ բխում է գիտական ոճի այնպիսի հատկանիշներից, ինչպիսիք են ճշտությունն ու միանշանակությունը: Վերը նշված մի շարք միջոցներ ըստ էության նպաստում են հարաբերական միօրինակության ստեղծմանը: Դրան օժանդակում է բառական, քերականական, ոճական շատ միջոցների գործածության սահմանափակությունը կամ պարզապես դրանց չգործածությունը: Նշենք այդ նպատակին ծառայող մի այլ երևույթ: Խոսքը վերաբերում է գոյականի նպատակային կրկնությանը միևնույն գիտական մանրատեսությամբ (միկրոտեսքստում): Կրկնվող գոյականը կարող է լինել ուսումնասիրության առարկայի, եղանակի և այլնի անվանում: Կրկնության անհրաժեշտությունը բխում է խոսքի ճշգրիտ, միանշանակ ու դյուրին ընկալման պահանջից: Տարբեր նախադասություններում նույն բառի կրկնությամբ միաժամանակ կապ է ստեղծվում այդ նախադասությունների միջև: Օրինակ՝ «Դասակարգումը իմացական ու պրակտիկ կարևոր նշանակություն ունի: Մեծ է դասակարգման դերը

գիտության բնագավառում: Համաշխարհային նշանակություն ունի քիմիական տարրերի Մենդելևիկի պարբերական համակարգը, որը տվյալ բնագավառի դասակարգման չգերազանցված նմուշ է: Ընդհանրապես գերապատվությունը, անշուշտ, պետք է տալ բնական դասակարգմանը: Յուրաքանչյուր գիտական դասակարգում բնական դասակարգում է: Բայց սխալ կլինի կարծել, թե արհեստական դասակարգումը կիրառելի չէ» (ԳԲ): Բառերի այսպիսի կրկնությունը, տեղին ու նպատակային լինելով հանդերձ, ոճական տեսակետից չի նպաստում տվյալ երևույթը հատուկ շեշտելուն, չունի պարբերական բնույթ, չի կապվում խոսքի ռիթմի հետ և, կրկնություն լինելով, կրկնաբերություն չէ, ոչ էլ կրկնաբանություն: Օրինակ՝ «Տարրական ֆունկցիայի սահմանը գտնելու համար, երբ արգումենտը ձգտում է ֆունկցիայի որոշման տիրույթին պատկանող արժեքի, պետք է ուղղակի գտնել ֆունկցիայի թվային արժեքն այդ կետում» (ՎՍ): Որոշ դեպքերում դիտական տվյալ դրույթը, միտքը արտահայտվում է պարզապես հասկացությունների կրկնություններով. «Անընդհատ ֆունկցիայի անընդհատ ֆունկցիան նույնպես անընդհատ ֆունկցիա է» (Ն. տ.):

Միևնույն նախադասության մեջ միևնույն բառի, բառակապակցության այսաստիճան կրկնությունը, անշուշտ, լայն տարածում չունի նույնիսկ գիտական ոճում: Այնուամենայնիվ թեկուզ սակավ գործածությունների հնարավոր (ու նույնիսկ անհրաժեշտ) փաստը վկայում է դիտական ոճի այն յուրահատկության մասին, որ նրան բնորոշ է միօրինակությունը (հիարկե, ոչ բացարձակ)՝ հանուն ճշգրտության, հանուն մտքի միանշանակ ընկալման: Այս տեսակետից գիտական ոճն զգալի ընդհանրություն ունի պաշտոնական ոճի հետ: Գիտական ոճի հարաբերական միօրինակությունն արտահայտվում է նաև քերականական միջոցների միօրինակ գործածությամբ: Միևնույն մանրատեսքստում կարող է հաճախադեպ գործածվել միևնույն քերականական ձևը: Օրինակ՝ «Որոշումը կատարում են ըստ ավելցուկի տիտրման մեթոդով: Փորձալուծույթին խառնում են արծաթի նիտրատի աշխատանքային տիտրած լուծույթի ավելցուկ, իսկ այնուհետև արծաթի ավելցուկը փխրում են կալիումի ռոդանիդով: Որպես ինդիկատոր կիրառում են երկաթի նիտրատի կամ երկաթի պաղլեզի լուծույթ» (Դաս.):

Գիտական ոճին հատուկ են ներդրյալ արտահայտությունները (բառեր, բառակապակցություններ, նախադասություններ), որոնք բանավոր խոսքում՝ դադարով, գրավոր խոսքում՝ համապատասխան կետադրությամբ (սովորաբար փակագծերով) բաժանվում են բուն նախադասությունից և խոսքի համար կարևոր են տեղեկատուական առումով: Ներդրյալ արտահայտություններով տրվում են տարբեր կարգի մեկնաբանություններ, բացատրություններ, լրացուցիչ տեղեկություններ, մասնավորումներ, հղումներ և այլն: Օրինակ՝ «...կարճ ժամանակով (1406 թ. մայիս—հունիս) Շիրվանշահ Իբրահիմը, որն իր շուրջն էր համախմբելմի շարք տիրակալների (Վրաց քագավուրը, Շաքիի, Գանձակի ու Արդաբիլի տերերը և այլք) գրավում է Թավրիզը» (ՀժՊ, ԳԱ): «Նորալուսնի ժամանակ (տե՛ս Լուսնի փուլեր), երբ Արեգակը, Լուսինը և Երկիրը գտնվում են գրեթե մի ուղղի վրա, Լուսնի սովերն ընկնում է Երկրի վրա և Երկրի մակերևույթի որոշ մասերից դիտելիս Արեգակն ամբողջու-

թյամբ (c տիրույթ) կամ մասամբ (b և d տիրույթներ) չի երևում, որն էլ Արեգակի լրիվ կամ մասնակի խավարումն է» (ՀՄՀ):

Ներդրյալ արտահայտությունների դերը գիտական ոճում ճիշտ պատկերացնելու համար պետք է նկատի ունենալ, որ հատկապես հետազոտական ուսումնասիրություններում դրանց գործածությունը երբեմն հասնում է մեծ հաճախականության (որոշ հետազոտություններում մեկ էջում միջին հաշվով մինչև 10 ներդրյալ արտահայտություն): Այս տեսակետից գիտական ոճը հակադրվում է հատկապես գեղաբանական, առօրյա ոճերին:

Գիտական ոճում նախադասության, խոսքի բաղադրիչների հարաբերությունները (նույնության, պատճառահետևանքային, հակադրության և այլն) տրամաբանական ճշգրտությամբ արտահայտելու համար առավելագույն չափով են գործածվում համապատասխան բառաքերականական միջոցներ (շաղկապներ, շաղկապական բառեր և այլն) ու կառույցներ: Նախադասության, խոսքի բաղադրիչների տրամաբանական հարաբերությունները, անցումները պարբերաբար արտահայտելու պահանջով ստեղծվել են որոշակի կառույցներ, որոնք, հաճախակի դործածվելով գիտական խոսքում, դարձել են գիտական ոճի բնորոշ կառուցվածքային հատկանիշ: Նշենք մի քանիսը.

Այն..., որը (որոնք).... կոչվում է (են)....

....ոչ այլ ինչ է, եթե ոչ....

Սրանից (այս ամենից, այս բոլորից, ասվածից, ուսումնասիրությունից....) բխում է, որ....

Ելնելով (դրանից, այս ամենից, այս բոլորից....)' (մենք) հանգում ենք (կարելի է հանգել)....

Այս ամենից (այս բոլորից, ասվածից....) դժվար չէ (հեշտ է, կարելի է) հզրակացնել (հանգել այն հզրակացություն....), որ....

(Իսկ) ինչ վերաբերում է....

Մի կողմից...., մյուս կողմից....

Մի կողմից...., մյուս կողմից...., այնուհետև...., վերջապես....

Բանն այն է, որ....

Պատահում է, որ տարբեր հարաբերություններ (ուրեմն և դրանց կապակցման միջոցները) հանդես են գալիս միևնույն կառույցում: Դա առավելապես լինում է մաթեմատիկական ենթաոճի մեջ: Ինչպես՝ Քանի որ...., ապա...., ուստի...., այսինքն....: Քանի որ...., ապա...., երբ...., և...., երբ....:

Գիտական ոճում խոսքի տրամաբանական անցումներն արտահայտելու համար հաճախ գործածվում են յուրահատուկ կապակցման դեր կատարող այնպիսի միավորներ, ինչպիսիք են՝ այսպիսով, ինչպես ասեմք (ինչպես երևում է և այլն), ըստ որում, ընդ որում, ի դեպ, արդ և այլն: Նշենք, որ կապակցման հիշյալ միջոցներով գիտական խոսքն ավելի շատ հակադրվում է գեղարվեստական, առօրյա ոճերին: Հիշյալ կառույցների մի մասը գործածվում է նաև հրապարակախոսական ոճում, ինչպես և պաշտոնական ոճի որոշ ենթաոճերում:

Գիտական ոճը, իր վերահիշյալ հատկանիշներով հանդերձ, որոնք պայմանավորված են գիտության, գիտական մտքի տրամաբանական կողմով, օբյեկտիվ բնույթով, այնուամենայնիվ զերծ չէ հուզաարտահայտչականությունից: Ըստ որում, այս տեսակետից գիտական ոճը միօրինակ չէ՝ հուզաարտա-

հայտնականությունը գիտական ոճի տարրեր ենթադրում, ժանրերում դրսև-վորվում է տարրեր չափով: Այս առումով որոշակի տարրերություն կա ճշգրիտ և հասարակական գիտությունները ներկայացնող ենթադրության միջև: Հասարակական գիտությունները թեմատիկ և այլ առումներով ավելի շատ կարիք և հնարավորություն ունեն հուզաարտահայտչական որոշ գունավորման, ուրեմն և համապատասխան միջոցների օգտագործման: Ոճական միջոցների օգտագործման տեսակետից կարևոր են նաև գիտական խոսքի ժանրային պատկանելությունը (մենագրություն, դասագիրք, հոդված), բնույթը (նկարագրական է, թե՞ բանավիճային, գիտական է, թե՞ գիտահանրամատչելի և այլն):

Գիտական խոսքում հեղինակի (խոսողի) վերաբերմունքի դրսևորման ոճական ամենատարածված միջոցը գնահատու մակդիրների գործածությունն է: Օրինակ՝ «Ավ. Իսահակյանի «Լիլիթի» լեզուն վարպետորեն երանգավորված է.... Ծարենցի և Ավ. Իսահակյանի ժողովրդական երգերի մեջ հաճախորդ են օգտագործված են.... Վ. Տերյանի և Մեծարենցի քնարական բանաստեղծությունների գողտրիկ լեզվին հակադրվում է Սիամանթոյի և Դ. Վարուժանի ստեղծագործությունների հախճառն ու պերն լեզուն» (ՀԼ):

Գիտական խոսքի ոճավորումը, մանավանդ մակդիրների, փոխաբերությունների, համեմատությունների գործածությունը, հիշյալ հանգամանքների հետ միասին (նաև հեղինակի անհատականությամբ պայմանավորված) երբեմն մոտենում է գեղարվեստական պատկերին, թեև ամբողջ շարադրանքի մեջ այդպիսի պատկերը ներկայացվում է որպես օբյեկտիվ ճշմարտության դիպուկ արտահայտման եղանակ, մի հատկանիշ, որ բնորոշ է գիտական ոճին: Օրինակ՝ «Այդ տարիներին հայ ժողովուրդը փոքր-ինչ շունչ փռեց, նույնիսկ բուժեց նախորդ շրջանում ստացած իր ծանր վերքերը» (ՀԺՊ, ԳԱ): «Կործանաբար հեղեղի պես.... հորդալով եկավ թաթար-մոնղոլական խաթամուժը» (ԲՈՒ): «Նրա.... կատարած եռանդուն գործի համարյա յուրաքանչյուր մանրամասն արձանագրված է.... խոսքում քարերի վրա» (Ն. տ.):

Գիտական ոճում, հատկապես նրա որոշ ենթադրում, պատկերավորման միջոցներից գործածվում է կրկնաբերությունը, որով շեշտվում է այս կամ այն երևույթը: Օրինակ՝ «Ահա այդպիսի արտիստ էր Ադամյանը: Նրա ուժի առաջ չքանում էր ամեն աննպաստ պայման, ամեն տեսակի դժվարություն և արգելք: Մի անգամ, միայն մի անգամ նրան այդ պայմաններն ընկճեցին» (ՌԶ):

Հուզաարտահայտչականությունը գիտական ոճում, առանձին դեպքերում, արտահայտվում է բացականչական նախադասությամբ: Այս ոճական միջոցի կիրառությունը սահմանափակվում է գիտական ոճի թեմատիկ ու ժանրային միայն որոշ ոլորտներում: Օրինակ՝ «Ադամյանի Շեքսպիրը պարփակվեց Համլետի, Օթելլոյի, Լիրի.... մեջ: Երեք կերպար, բայց ծավալվելու ինչպիսի՞լայն ասպարեզ, ի՞նչ մեծ ընդգրկում» (ՌԶ): Ոճական այս միջոցի և առհասարակ պատկերավորման ու արտահայտչական միջոցների գործածության հարցում որոշակի դեր ունի հեղինակի (խոսողի) ստեղծագործական խառնվածքը: Այնպես որ հուզաարտահայտչականությունը գիտական ոճին բնորոշ, պարտադիր հատկանիշ չէ:

Վերոհիշյալով չեն սպառվում գիտական ոճի հատկանիշները: Ավելացնենք նաև, որ գործառական ոլորտի ընդլայնման, նոր ենթադրության առաջաց-

ման հետ կապված՝ դիտական ոճը հարստանում է արտահայտական նոր միջոցներով: Հայոց լեզվի արդի փուլը բնորոշվում է դիտական ոճի այդպիսի զարգացումով:

ՀԱՄԱՌՈՏԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

- ԱԻ—ԱՎ. Իսախանյան, Հետիւր երկեր, Երևան—Մոսկվա, 1948:
 ԱՔ—Ա. Հ. Քառտաշյան, Մաթեմատիկական խնդիրներ և վարժություններ, Երևան, 1978:
 ԲՈՒ—Բ. Ա. Ուլարաբյան, Խաչենի իշխանությունը X—XVI դարերում, Երևան, 1975:
 ԳՐ—Գ. Ա. Բառայան, Տրամաբանության դասընթաց, Երևան, 1976:
 ԳՋ—Գ. Բ. Զառուկյան, Ժամանակակից հայերենի տեսության հիմունքները, Երևան, 1974:
 ՀԹ—Հ. Թաթևյան, Երկերի ժողովածու, հ. III, Երևան, 1949:
 ՀԺՊ, ԳԱ—«Հայ ժողովրդի պատմություն», հ. IV, Երևան, ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1972:
 ՀԺՊ, ԵՀ—«Հայ ժողովրդի պատմություն», Երևանի համալսարանի հրատ., 1972:
 ՀԼ—Գ. Բ. Զառուկյան, Է. Բ. Աղայան, Վ. Գ. Առաքելյան, Վ. Ա. Փոսյան, Հայոց լեզու, I մաս, Ա պրակ, Երևան, 1980:
 ՀՆԳՊ—«Հայ նոր գրականության պատմություն», հ. 5, Երևան, 1979:
 ՀՍՀ—«Հայկական սովետական հանրագիտարան», հ. 1, Երևան, 1974:
 ՌՋ—Ռ. Վ. Զառյան, Աղայան, Արվեստը, Երևան, 1960:
 ՎՍ—Վ. Վ. Սաղաթելյան, Բարձրագույն մաթեմատիկայի դասընթաց, I մաս, Երևան, 1958:
 ՎՏ—Վ. Տերյան, Երկերի ժողովածու, հ. 1, Երևան, 1960:
 Ն. ա.—նույն տեղում:

НАУЧНЫЙ СТИЛЬ И ЕГО ОСОБЕННОСТИ

СЕРГЕЙ АБРААМЯН

Резюме

Функциональные стили возникают на экстралингвистической основе—с целью обслуживания той или иной сферы деятельности человека. Основные черты научного стиля обусловлены задачами коммуникации в сфере науки и требованиями научного мышления. Наиболее характерными свойствами научного стиля являются обобщенность, нормативность, точность, подчеркнутая логичность. Эти свойства образуются определенными лексическими и грамматическими способами. Научный стиль выступает в противопоставлениях разного уровня и характера с остальными функциональными стилями. Ему присуща также внутренняя подстилевая дифференцированность.